

NÉMET NOÉMI

Gondolatok a gyanú fokozatairól

Jelen írás a gyanú és az annak fokozatai megalkotásával kapcsolatos kérdéseket feszegeti, kitérve a német jogban ismert gyanúfogalmakra.

A *Bizonyításelméletek a jog világában* című tanulmányában *Finszter Géza* e kérdéstről a felderítés titkos módszereinek bevetése kapcsán tesz említést¹, ahol is kiemelt szerephez jut a gyanú fokának kérdése. Ezek az eljárások nagy segítséget nyújtanak a bűnüldöző hatóságoknak azáltal, hogy olyan információkra tehetnek szert a bűncselekmény elkövetése kapcsán, amelyekre más módon egyáltalán nem vagy csak kiemelkedő költségek és az eljárás elhúzódása árán lenne lehetőségük. Ugyanakkor azt sem szabad elfelejteni, hogy a titkos információ- és adatgyűjtés súlyos állami beavatkozás a magánszférába, így indokolt alaposan végiggondolni a feltételrendszerét, a jogszabályi környezet megalkotását és a megfelelő jogorvoslati utak biztosítását. Finszter Géza éppen e feltételrendszer alapos mérlegelésének hiányát sérelmezi, amikor is aggályát fejezi ki a „bűncselekmény gyanúja” és a „bűncselekmény alapos gyanúja” közötti distinkció hiányával kapcsolatban². A még hatályos büntetőeljárás törvény szerint a nyomozó hatóságok bűncselekmények gyanúja esetén a legalitás elvéből fakadóan kötelesek eljárni, azaz megindítani a nyomozást.³ Ezzel szemben a gyanú, vagy legalábbis a meggyőződés egy bizonyos foka a titkos felderítések esetében csak egy implicit feltétel marad. Egy társadalmi elvárás, hogy az állami szervek spekulatív módon ne avatkozzanak be a polgárok magánszférájába.

A 2018. július 1-jén hatályba lépő új Be.⁴ némiképpen átrendezi a gyanúfokozatokat, ám nem éppen megnyugvást jelentő módon. A nyomozás két szakaszból áll, ahol is az első szakasz, a felderítés célja a megalapozott gyanú szintjére történő eljutás, immáron mind a bűncselekmény, mind az elkövető tekintetében. Ebből következik, hogy a nyomozás megindításához az „egyszerű gyanú” is elengedő. A nyomozást egy „előkészítő szakasz” előzi meg,

¹ Finszter Géza: *Bizonyításelméletek a jog világában*. ELTE, Budapest, 2014, 52., 62. o.

² Uo. 52–53. o.

³ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 6. § (2) bekezdés.

⁴ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (új Be.).

amelynek deklarált célja a bűncselekmény gyanújának megállapítása⁵, tehát a büntetőeljárás megindításához már egy gyanú is elegendő lehet. Bár az új Be. nagyban hozzájárul a gyanúfokozatok normatív letisztultságához, és következetesen rendezi a leplezett eszközök alkalmazásának feltételeit (büntetőeljárás keretein belül, annak célja elérése érdekében folytatható), a leplezett eszközök bevetéséhez elegendő gyanúok és a nyomozáshoz szükséges gyanú közötti elvi és gyakorlati elhatárolás mindenképpen magyarázatra szorul.

Az aggályok valóságok, hiszen ha a jogalkotó elvi és törvényi szinten nem tesz különbséget a gyanú más-más fokozatai között, és ily módon nem differenciálja a titkos felderítés és a nyomozás megindításának feltételeit, a nyomozó hatóság kezében a döntés, mely eljárási cselekmény elvégzése mellett dönt.

A gyanú fokozatai a német jogirodalomban

Annak kérdésében, pontosan mi is a „megalapozott gyanú”, illetve léteznek-e egyáltalán a gyanúnak különböző fokozatai, a jogirodalom nem jutott egységes álláspontra, pedig számos erre irányuló törekvéssel lehet találkozni (például *Ridegh-Olchváry*⁶ és *Finkey Ferenc*⁷ hármass felosztása a gyanú megjelenési formájára vonatkozóan). Különösen utóbbi szerző gondolatait emelném ki. Finkey szerint a nyomozás elrendeléséhez *egyszerű gyanú*, a személymozgáshoz *nyomatékos gyanú*, és a vád alá helyezéshez *alapos gyanú* szükséges. Ezt a megközelítést azért tartom említésre méltónak, mert a német büntetőeljárás jogirodalomban is hasonló elgondolás alapján kerül sor a gyanú hármass felosztására. A következőkben ennek bemutatására kerül sor.

Kezdeti gyanú (Anfangsverdacht) – a kezdeti gyanú a Német Szövetségi Köztársaság büntetőeljárás-jogi törvényének (*Strafprozessordnung; StPO*) központi gyanúfogalma. Az StPO a 152. § (2) bekezdésében rendezi az ügyészség fellépési kötelezettségét a bűncselekményekkel szemben, amennyiben elegendő tényleges támpont (nyom) áll rendelkezésre.⁸ (A félreértés elkerülése végett érdemes leszögezni, hogy a kezdeti gyanú a nyomozás meg-

⁵ Új Be. 340. § (1) bekezdés.

⁶ Sléder Judit: A büntetőeljárás megindítása. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 2010, 81. o.

⁷ Pető István: Törekvések a gyanú fogalmának meghatározására a magyar büntető eljárásjogban. József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 1969, 7. o. http://digit.bibl.u-szeged.hu/00000/00051/00090/juridpol_016_fasc_002.pdf

⁸ Saját fordítás. „Sie ist, soweit nicht gesetzlich ein anderes bestimmt ist, verpflichtet, wegen aller verfolgbaren Straftaten einzuschreiten, sofern zureichende tatsächliche Anhaltspunkte vorliegen.“

indításához, és nem a vádemeléshez szükséges gyanút jelenti.) Ez a legalitás elvének deklarálása, ahol az állami erőszak- és büntetőmonopóliumból eredően az ügyészi fellépés nemcsak kötelezettséget, hanem jogosultságot is jelent. Mivel a büntetőeljárás cselekmények foganatosítása kifejezett beavatkozás a polgárok életébe, így az idézett rendelkezés második fordulata az, ami a felhatalmazás mellett egyúttal annak korlátját is kijelöli.⁹ E szerint az elegendő támpontnak tényleges alapja kell hogy legyen: ködös feltételezések, általános tapasztalatok alapján történő gyanúsítgatások, spekulációk nem elegendők.¹⁰ Mivel a jogszabály és a jogirodalom vajmi kevés segítséget nyújtott a kezdeti gyanú mibenlétéről, elvi jelentőségűnek számított a szövetségi legfelsőbb bíróság (*Bundesgerichtshof; BGH*) 1988-as döntése. E szerint „*egy kezdeti gyanúról abban az esetben beszélhetünk, ha a kriminalisztikai tapasztalatok alapján fennáll a büntetendő cselekmény lehetősége*”¹¹. Ez a német legfelsőbb bírósági döntés mérőföldkönek tekinthető a kriminalisztikai tapasztalatok processzuális bizonyításelméletbe történő implementálása terén, amelynek magyarországi gyakorlata még nagy némi kívánnivalót maga után.¹²

Mivel a BGH interpretációja első pillantásra nem tűnik világosabbnak az StPO kezdeti gyanúra vonatkozó rendelkezésénél, *Gerson Trüg* tovább pontosítja a kriminalisztikai tapasztalat fogalmát: álláspontja szerint itt nem csupán az üldözendő cselekmény fennforgásáról, hanem a későbbi elítélés lehetőségéről is beszélünk.¹³ Érdeemes rögzíteni, hogy a szerző ezen a ponton a bizonyosság egy magasabb fokát véli szükségesnek a nyomozás megindításához, ami a büntetőeljárás ilyen korai szakaszára tekintettel vitatható álláspont, valamint közelebb áll a későbbiekben ismertetendő *hinreichender Verdachthoz*. *Eberhard Kempf* megközelítése szerint a kriminalisztikai tapasztalat sokkal inkább olyasvalami, amit a tudományban az „empíria” kifejezéssel illetünk. Ez az empíria olyan kijelentésekből áll össze, amelyek szisztematikus és interszjektív módon igazolt megfigyelések alapján jönnek létre¹⁴. Ez azt jelenti, hogy nem egy adott ember személyéhez kötődő tapasztalatról, hanem egy kollektív észlelésről van szó, amelynek alapján kü-

⁹ Gerson Trüg: Strafprozessuale Verdachtsgrade und ermittlungsrichterliche Tätigkeit. In: Thomas Fischer – Elisa Hoven: Verdacht. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2016, S. 167.

¹⁰ Eberhard Kempf: Kriminalistische Erfahrung als Anfangsverdacht. In: Thomas Fischer – Elisa Hoven: Uo. 137. o.

¹¹ Uo. 135. o.

¹² Finszter Géza: A kriminalisztika elmélete és a praxis a büntetőeljárás reform tükrében. Kutatási összefoglaló. Budapest, 2005–2007, 49. o.

¹³ Gerson Trüg: i. m. 167. o.

¹⁴ Eberhard Kempf: i. m. 139. o.

lőnböző helyeken és helyzetekben lévő egyének szubjektív, mégis túlnyomó többségében megegyező értékelést alkotnak egy adott dologról.¹⁵ Ezeket a tapasztalatokat a kriminológia és a kriminalisztika gyűjti össze, e tudásanyag-
ra a német büntetőeljárás-jog nagy súlyt fektet.

Vádemeléshez szükséges gyanú (hinreichender Verdacht) – a bizonyosság magasabb fokán áll a vádemeléshez szükséges gyanú.¹⁶ Ha a nyomozás befejeztével az ügyész birtokában lévő bizonyítékok alapján valószínűnek mutatkozik a vádlott későbbi elítélése, a büntetőeljárás a vádemelés miatt a következő eljárási szakaszba lép. Az StPO megfogalmazása az ügyész számára viszonylag tág mozgásteret nyújt annak megítélésében, hogy a tényállás alapján megalapozottan vádat tud-e emelni az ügyben.¹⁷

„Sürgős”, „halaszthatatlan” gyanú (*dringender Verdacht*) – a vizsgálati fogság/őrizet elrendeléséhez szükséges gyanút két okból is nehéz párhuzamba állítani a korábban tárgyalt két típussal. Egyrészt a korábbi esetekben a jogszabály kevés segítséget nyújtott a bűnüldöző hatóságok számára annak kapcsán, hogy mikor tekinthetik a tényállást érettnek a büntetőeljárás megindításához vagy a következő szakaszba lépéséhez. Jelen esetben azonban a tette vonatkozó gyanú mellett egy további, őrizetbe vételre okot adó körülménynek is fenn kell állnia az eljárási cselekmény megtételéhez, azaz a kényszerintézkedés elvégzéséhez, ami fogódzót nyújt a hatóságok számára (például szökés, bizonyítékok eltüntetésének, megváltoztatásának veszélye). Mindazonáltal a korábbi két gyanúeset kapcsán elmondható, hogy azok a tényállás felderítettsége vonatkozásában objektív követelményt támasztanak, tehát a hatóságoknak olyan mértékben kell a tényállást tisztázniuk, hogy a nyomozás megindítása vagy a vádemelés külső szemmel, de legfőképpen a bíró szempontjából igazoltnak tűnjön. A vizsgálati fogság (őrizet) esetében bár a feltételek egzaktabbaknak tűnnek, itt mégis a feltételezett elkövető viselkedése által kiváltott szubjektív reakció következtében kerül sor a kényszerintézkedés alkalmazására, ily módon meglehetősen tág a hatóságok mérlegelési jogköre (például mit tekintenek pontosan szökésre utaló jelnek).

¹⁵ <http://mediapedia.hu/interszubjektivitas#>

¹⁶ StPO 170. § (1)

¹⁷ <https://www.strafakte.de/strafprozessrecht/anfangsverdacht-hinreichende-dringende-tatverdacht/>

Összegzés

A büntetőeljárás-jogi irodalomban kedvelt téma a gyanú kérdésköre, különböző fokozatainak megalkotása, definiálása, és azokhoz a hatóság részéről eljárási jogosultságok rendelése. Az igazán izgalmas kérdésnek mégis azt tartom, hogy vajon „mérhető-e” az elkövetett cselekmény felderíttségének szintje, így módon lehetséges-e egyáltalán objektív módon definiálni a gyanú szintjeit. A büntetőjogi megismerésnek ugyanis figyelembe kell vennie azt a tényt, hogy a múlt teljes egészében nem rekonstruálható¹⁸, így bizonyos értelemben örök kérdés marad, hogy az ügy a felderíttség éppen milyen szakaszában jár.

¹⁸ Finszter Géza (2014): i. m. 20. o.